

همسنگی ترجمه رسانه‌های عربی از اصطلاحات نوین سیاسی - اجتماعی کشور (با تکیه بر الگوی ایویر)

۱- علی نجفی ایوکی - ۲- محدثه حدادی -

۱- دانشیار زبان و ادبیات عربی دانشگاه کاشان، اصفهان، ایران

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد مترجمی زبان عربی دانشگاه کاشان، اصفهان، ایران

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۶/۰۲؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۶/۱۵)

چکیده

در دهه‌های اخیر اشخاص صاحب نام و مطرح کشور در مصاحبه‌ها و سخنرانی‌های خود اصطلاحات و تعابیری به کار گرفته‌اند که به علت بار معنایی نسبتاً بالا، ضمن اینکه با استقبال فراوان فارسی‌زبانان به همراه بوده و رواج چشمگیری در جامعه ایرانی یافته است. در رسانه‌های عرب‌زبان داخلی و خارجی نیز بازتاب یافته و با تعریب خبر، گاه چندین معادل عربی برای یک اصطلاح خاص ارائه شده است که شناسایی، نقد و بررسی آن‌ها از اهمیت خاصی برخوردار است. در پرتو اهمیت مسأله، پژوهش پیش‌روی می‌کوشد ضمن شناسایی و استخراج جدیدترین و مهم‌ترین تعابیر و اصطلاحات رایج در ادبیات سیاسی و اجتماعی کشور، عملکرد آن رسانه‌ها در ترجمه اصطلاحات یادشده را بر پایه الگوی ایویر به عنوان یکی از الگوهای مطرح در حوزه ترجمه به روش استقرایی - تحلیلی مورد ارزیابی و سنجش قرار دهد. جامعه آماری مورد مطالعه داخلی این تحقیق عبارتند از: خبرگزاری‌های العالم، الکوثر، ایستا، ایرنا و سایت خامنه‌ای. خبرگزاری‌های خارجی مورد مطالعه نیز شامل العرب، الجزیره، اليوم السابع، الحیاه، الغد، الشرق الأوسط، الوطن، الأهرام، الدستور، الراية، الإنحداد و المعارف می‌شوند. از مهم‌ترین دستاورد این تحقیق آن است که خبرگزاری‌های عرب‌زبان داخلی از کم‌ترین «وام‌گیری» و بیشترین «حذف» و در مقابل، خبرگزاری‌های عرب‌زبان خارجی از کمترین «حذف» و بیشترین «جایگزینی» نسبت به یکدیگر در ترجمه تعابیر و اصطلاحات مورد بحث استفاده کرده‌اند.

واژگان کلیدی: تعریب، اصطلاح، رسانه‌های عرب‌زبان، موضع‌گیری سیاسی، الگوی

ایویر.

مقدمه

بهره‌گیری از کلیدواژه، اصطلاح و تعبیر خاص و کوتاه جهت انتقال مفهوم در تمامی زبان‌های زنده دنیا امری معمول و رایج است. کاربست یک کلیدواژه یا اصطلاح، ممکن است توسط هر فرد از افراد جامعه و در هر سطحی صورت پذیرد، اما اگر آن فرد، شخصی صاحب نام باشد، بی‌گمان آن شهرت و صاحب‌نامی در رواج و گسترش اصطلاح خاص تأثیری شگرف دارد و در عین اینکه متکلمان آن زبان، تعبیر مورد نظر را به نام گوینده یا به کارگیرنده نخستین آن می‌شناسند در سطح گسترده از آن استقبال و بارها بازنشرش می‌دهند؛ بنابراین، یک تعبیر یا جمله کلیدی، می‌تواند تداعی‌کننده صاحب سخن باشد. علاوه بر این، شرایط حاکم بر یک جامعه در سیر عادی و معمول خود، موجب بروز برخی از تعابیر در دوره‌ای خاص می‌شود که البته مبدع یا به کارگیرنده نخست آن، شخص خاصی نبوده و نیست، بلکه به اقتضای شرایط زمانی و مکانی، تعدادی از تعابیر رواج گسترده می‌یابد و در حافظه جمعی مردم باقی می‌ماند. شناسایی تعابیر نوظهور و بررسی نحوه ترجمه از آن‌ها در سایر زبان‌ها در نوع خود می‌تواند جالب باشد.

۱. بیان مسأله

دقت در ادبیات سیاسی و اجتماعی چند دهه اخیر کشور، ما را به این دریافت رهنمون می‌کند که در این بازه زمانی، آن ادبیات، انبوهی از کلیدواژه‌ها و اصطلاحاتی به خود دیده که به علت القای پیغام جدید، شخص به کارگیرنده، فضای خاص کشور و... توجهی ویژه به آن‌ها شده و ضمن استقبال چشمگیر فارسی‌زبانان و بازتاب در رسانه‌ها، مورد استقبال سایر زبان‌های زنده دنیا و رسانه‌های آنان از جمله عرب‌زبان‌ها قرار گرفته است. استقبال کم‌نظیر داخلی و خارجی از اصطلاحات مورد نظر که هر کدام ریشه در حوزه‌های مختلف فرهنگی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، نظامی و... دارند و البته در یکی دو دهه اخیر عمدتاً

کاربرد سیاسی- اجتماعی یافته در عین اینکه به پویایی زبان فارسی در دهکده جهانی می‌انجامد و سایر زبان‌ها را متوجه خود می‌سازد، وظیفه فارسی‌زبانان را نیز دوچندان می‌کند؛ اینکه پیگیر باشند از تعابیر و کلام مربوط به زبان و شخصیت‌های کشورشان چه ترجمه‌ای شده و آیا گویای مفهوم مورد نظر صاحب سخن یا فضای برآمده از جامعه وی هست یا خیر؟

در پرتو اهمیت مسأله و لزوم تعامل زبان فارسی با سایر زبان‌های زنده دنیا و از جمله زبان عربی، این پژوهش قصد دارد ضمن شناسایی و استخراج اصطلاحات پرکاربرد چند دهه اخیر در خبرگزاری‌های سیاسی اجتماعی کشور، چگونگی ترجمه و تعریف آن تعابیر و اصطلاحات را طبق رویکرد ایویر در برخی از خبرگزاری‌ها و رسانه‌های عرب زبان داخلی کشور همچون العالم، الکوثر، ایسنا، ایرنا و سایت خامنه‌ای و خبرگزاری‌های خارجی همچون العرب، الجزیره، الیوم السابع، الحیة، الغد، الشرق الأوسط، الوطن، الأهرام، الدستور، الراية، الإتحاد و المعارف، مورد بررسی و مطالعه قرار دهد و از میزان دقت نظر و پایبندی به اصل متن پرده بردارد.

۲. پرسش‌های پژوهش

پرسش‌هایی که این پژوهش در پی پاسخگویی به آن‌ها است بدین قرار است:

- ۱- کدام یک از شیوه‌های مطرح شده در الگوی ایویر به ترتیب کمترین و بیشترین کاربرد در ترجمه اصطلاحات مورد نظر این پژوهش را داراست؟
- ۲- چه عامل یا عواملی در بسامد استفاده یا عدم استفاده از شیوه‌های الگوی ایویر از سوی خبرگزاری‌ها نقش داشته است؟

۳. پیشینه و روش پژوهش

مهم‌ترین پژوهش‌هایی که در زمینه متون مطبوعاتی و رسانه‌ای در زبان عربی یا بر اساس الگوی ایویر به چاپ رسیده از قرار زیر است:

کتاب روزنامه و مجلات عربی (ترجمه متون مطبوعاتی)، (۱۳۸۹) از رضا ناظمیان؛ نویسنده این پژوهش را در ۲۰ درس ارائه داده و ضمن ترجمه دقیق متون برگزیده مطبوعاتی در هر درس، نکاتی را در قالب «کارگاه ترجمه» به مخاطب یادآور می‌شود. مقاله «خوانشی تازه در تقابل زبان رسانه و معیار و تاثیر آن بر ترجمه» (۱۳۹۵) نوشته رضا ناظمیان و زهره قربانی؛ نویسندگان در این مقاله به ترسیم ویژگی‌های زبان مطبوعات و نادیده گرفتن اصول حاکم بر زبان معیار پرداختند و از تفاوت اسلوب و ساختار دو زبان پرده برداشتند.

مقاله «تحلیل معادل‌گزینی عناصر فرهنگی رمان بوف کور در ترجمه به عربی با تکیه بر رویکرد ایویر» (۱۳۹۷) از علیرضا نظری و لیلا جلالی حبیب آبادی؛ پژوهشگران این مقاله با استفاده از رویکرد ایویر به بررسی عناصر فرهنگی موجود در رمان ترجمه شده به زبان عربی بوف کور صادق هدایت پرداختند.

مقاله «مقوله‌ها و عناصر فرهنگی و چگونگی ترجمه آنها در گتسیبی بزرگ ترجمه کریم امامی» (۱۳۹۸) از علی علیزاده؛ نویسنده در این مقاله با الهام‌گیری از دسته‌بندی عوامل و عناصر فرهنگی نیومارک براساس الگوی ایویر، ترجمه کریم امامی را در «گتسیبی بزرگ» مورد ارزیابی و تحلیل آماری قرار داده است.

همچنانکه از عناوین و محتوای پژوهش‌های مذکور دریافت می‌شود تاکنون پژوهنده‌ای به شناسایی و استخراج اصطلاحات پرکاربرد ادبیات سیاسی-اجتماعی دوره معاصر کشور مبادرت نورزیده و چگونگی بازتاب آن را در رسانه‌های عربی مورد بررسی

قرار نداده است؛ بنابراین، پژوهش حاضر به شیوه استقرایی- تحلیلی موضوع را مورد کنکاش قرار می‌دهد.

۴. ادبیات نظری

ترجمه؛ یعنی تبدیل معنا از یک مجموعه علائم الگودار موجود در یک فرهنگ مشخص به مجموعه علائم الگودار دیگری در یک فرهنگ مشخص دیگر، فرهنگ مجموعه پیچیده‌ای از نگرش‌ها، اعتقادات، ارزش‌ها و قوانینی که گروهی از مردم در آن مشترک‌اند (کبیری، ۱۳۷۹: ۹۶). ولادیمیر ایویر^۱ (۱۹۸۷) در این باره می‌گوید: علاوه بر شرایط مربوط به دانش مترجم از دو زبان و دو فرهنگ، یک ضرورت فرآیندی نیز باید باشد، یعنی مترجم باید نوعی حالت تعامل اجتماعی را که در بیان پیام اصلی وجود دارد، بازآفریند و در حالی که بیان خود را از پیام با خصوصیات اجتماعی به مخاطبین خود ارائه می‌دهد، باید سعی در ایجاد ارتباطی کند که مؤلف اصلی با مخاطبین خود داشته، او نیز این ارتباط را با مخاطبین خود برقرار کند (همان: ۹۴).

از جمله نظریه پردازانی که به طبقه‌بندی مقوله فرهنگی پرداخته و برای ترجمه عناصر مرتبط با آن الگو ارائه داده است «پیتر نیومارک» است؛ وی مقوله فرهنگ را در پنج بخش طبقه‌بندی کرده است:

- ۱- بوم‌شناسی؛ شامل گیاهان و جانوران یک سرزمین، دشت‌ها و کوه‌ها، آثار باستانی و...
- ۲- فرهنگ مادی؛ شامل پوشاک، مواد غذایی، وسایل نقلیه، مسکن و شهرها
- ۳- فرهنگ اجتماعی؛ شامل کار و فراغت، بازی‌های ملی خاص، موسیقی، فیلم و...
- ۴- نهادها، آداب و رسوم، فعالیت‌ها، جریان‌ها، مفاهیم؛ شامل سیاسی و اداری، مذهبی، هنری
- ۵- اشارات و حرکات حین سخن گفتن و عادات (نیومارک، ۱۳۷۲: ۱۳۳).

از مهم‌ترین چالش‌هایی که مترجمان و نظریه پردازان حوزه مطالعات ترجمه با آن مواجه بوده و هستند، چگونگی ترجمه عناصر فرهنگ‌محور است؛ ایویر هفت راهکار در این خصوص ارائه داده که به «الگوی هفتگانه ایویر» معروف است. این هفت الگو به این شرح هستند:

۱- وام‌گیری^۱: وام‌گیری یا انتقال به معنی استفاده مستقیم از واژه زبان مبدأ در متن زبان مقصد است. با این توجه که اطلاعات فرهنگی به طور کامل و دقیق به متن مقصد انتقال یابد. این شیوه یکی از مؤثرترین شیوه‌ها برای انتقال عناصر فرهنگی است. مانند سمینار، آباژور، مترو و... (ایویر، ۱۳۷۰: ۵).

۲- تعریف^۲: تعریف کردن؛ یعنی تغییر مجهول به معلوم یا تغییر غیرمشترکات به مشترکات؛ در این روش مترجم سعی در شناساندن عنصر فرهنگی زبان مبدأ به زبان مقصد دارد. به عبارت دیگر، غیرمشترکات را برای مخاطبان خود شفاف سازی می‌کند که این مهم بعد از انتقال واژه یا عبارت به متن مقصد در متن یا به صورت پانوشت تعریف می‌کند. این روش متداول است که با روش وام‌گیری همراه باشد (همان: ۶).

۳- ترجمه تحت‌اللفظی^۳: مراد، ترجمه واژه به واژه و گرده‌برداری از واژه فرهنگی است؛ یعنی ترجمه جزء به جزء یک ترکیب یا تعبیر فرهنگی بی‌آنکه به قواعد نحوی زبان مقصد خللی وارد کند. مزیت این روش تنها وفاداری آن به زبان مبدأ است. برای مثال؛ «Cold War» به «جنگ سرد» ترجمه می‌شود (همان: ۷).

۴- جایگزینی^۴: در این روش، عناصر فرهنگ‌محور در زبان مبدأ با عناصر فرهنگی مشابه در زبان مقصد جایگزین می‌شود. این روش بیشتر برای زبان‌هایی به کار می‌رود که شباهت فرهنگی زیادی میانشان است؛ مانند زبان فارسی و زبان عربی. وجه تمایز این روش آن

-
- 1- Transcribe
  - 2- Definition
  - 3- Literal translation
  - 4- Substitution

است که خواننده زبان مقصد به روشنی معنا را در می‌یابد و ایراد آن نیز در همین است که مخاطب زبان مقصد از وجه اختلاف فرهنگی میان زبان خود و زبان مبدأ آگاه نمی‌شود.

برای مثال؛ «الْبَيْتُ الْأَبْيَضُ»، «The White House»، «کاخ سفید» (همان: ۹).

۵- خلق واژگانی: این روش که به آن واژه‌سازی نیز گفته می‌شود، خلق واژه‌های جدید برای وام واژه‌هایی است که در زبان مبدأ وجود دارد و معادلی برای آن‌ها در زبان مقصد نیست؛ این سبک به توانایی و خلاقیت بالای مترجم بستگی دارد تا مخاطب با خواندن اثر، همان مفهوم را دریابد که خواننده متن اصلی آن را دریافته است. مانند: رایانه برای Computer (همان: ۱۰).

۶- حذف یا کاهش: مترجم گاه برای ایجاد ارتباط فرهنگی میان دو زبان، دست به حذف می‌زند که گاه به این دلیل که با شیوه‌های دیگر مفهوم را انتقال می‌دهد و گاه ممکن است از روی حس تشخیص خود از این روش استفاده کند. این روش مخاطب را از درک پیام دور می‌کند (همان: ۱۰).

۷- افزایش: این روش هنگامی استفاده می‌شود که مترجم احساس کند مخاطبش همچون خود او اطلاعات چندانی از یک عنصر فرهنگی ندارد به همین دلیل اقدام به تفسیر و توضیح بیشتری می‌کند که معمولاً به صورت پانوشت یا داخل پرانتز به متن اضافه می‌شود (همان: ۱۱).

الگوی ایویر گرچه ناظر به مقوله فرهنگی نیومارک و برآمده از آن است با این همه قابل تسری و تطبیق با سایر عناصر نیز هست و قابلیت آن را دارد تا تعابیر و اصطلاحاتی را که مربوط به حوزه‌ها و عناصر دیگر می‌شوند از آن منظر مورد نقد و ارزیابی قرار داد؛ بنابراین، در بخش

1- Lexical Creation

2- Omission

3- Addition

بعدی تعابیر موجود در ادبیات سیاسی-اجتماعی امروز کشور صرف‌نظر از اینکه جزو عناصر فرهنگی باشد یا خیر، براساس رویکرد ایویر ارزیابی و سنجیده می‌شود.

۵. تعابیر و اصطلاحات رایج

۱-۵. آتش به اختیار

آتش به اختیار یا فرمان آتش به اختیار در اصل یک واژه نظامی است و از پیش در همان مجال کاربرد داشته است. این اصطلاح که توسط مسئولین نظام با بن‌مایه فرهنگی به کار گرفته شد در سایت‌های داخلی از جمله پایگاه اطلاع‌رسانی آیت‌الله خامنه‌ای به همراه توضیح آن به «الإطلاق الحر للنار یعنی العمل الثقافي التلقائي التنظيف» ترجمه شد. با این حال، سایت‌های العالم، الکوثر، ایسنا و ایرنا متن کلی خبر را به نوعی بازتاب داده بودند، اما معادل کاربردی برای این اصطلاح ارائه ندادند. تنها منبع خارجی مورد مطالعه این تحقیق که به معادل‌یابی این اصطلاح پرداخته سایت المعارف بوده که معادل «أمر النار بیدک یعنی المبادرة بالعمل الثقافي التلقائي والتنظيف» را برای آن مناسب دیده است.

بررسی‌ها نشان می‌دهد با وجود چشمگیر بودن اصطلاح «آتش به اختیار» و ماندگاری در ذهن فارسی‌زبانان، این تعبیر چندان مورد توجه رسانه‌های عرب زبان داخلی و خارجی قرار نگرفته است؛ شاید کم‌استقبالی ریشه در مشخص نبودن دقیق حوزه کاربرد آن داشته باشد که البته برداشت معنای حقیقی یا مجازی دوم یا سوم با استفاده از تکنیک «گسترش معنایی» و توضیح‌نویسی «العمل الثقافي التلقائي التنظيف» این برداشت را تقویت می‌کند. به هر حال ترجمه این تعبیر با الگوی «تعریف» ایویر همخوانی دارد؛ چراکه مترجمان واژه مورد نظر را در درون متن تعریف کردند.

۵-۲. آقازاده‌ها

در ادبیات سیاسی کشور «آقازاده» اصطلاحی است برای اشاره به افرادی که به وسیله رانت و سوءاستفاده از نفوذ و قدرت پدر یا مادر یا اقوام نزدیک‌شان شروع به فعالیت اقتصادی می‌کنند و با زحمت نسبی کمتری، قدرت و ثروت کسب می‌کنند و موفقیت خود را مدیون این رابطه خانوادگی‌شان هستند. این اصطلاح که به نوعی در فضای اعتراض مطرح می‌شود در خبرگزاری‌های داخلی با «حذف» یا «کاهش» روبه‌رو شده است. در سایت‌های عربی خارج از کشور همچون العرب در تیتربخبر «آغازاده».. الحرب ضد أبناء سادة إيران بدأت على الشبكات الاجتماعية» استفاده شده که البته در نگاه ایویر، واژه «آغازاده» در متن تعریبی بر اساس «وام‌گیری» دخالت داده شده است؛ چون مترجم از واژه زبان مبدأ استفاده مستقیم کرده است. در متن خبر نیز دو معادل «أبناء مسؤولين إيرانيين الكبار» و «أبناء الأعيان» برای آن آورده شده است. سایت الجزیره ضمن توجه به این موضوع، با تیتربخبر: «أبناء الكبار».. حملة في إيران تحاصر "أبناء الذوات" به این خبر توجه کرده است. براساس مدل ایویر، استفاده از «أبناء الذوات، أبناء السادة، أبناء الأعيان» برای ترجمه «آقازاده‌ها» از نوع واژه‌سازی است؛ چراکه مترجمان برای واژه مورد نظر فارسی به ساخت واژگان دیگر روی آوردند.

۵-۳. از طرف ملت ایران می‌گوییم: آقای ترامپ شما غلط می‌کنید!

مسئولین نظام خطاب به رئیس‌جمهور آمریکا آنگاه که از برج‌های خارج شد گفتند: «آقای ترامپ! شما غلط می‌کنید»؛ این تعبیر بازتاب زیادی در رسانه‌ها داشته است. به عنوان مثال در رسانه‌های داخلی آمده است:

- أنا أقول عن الشعب الإيراني، يا سيد ترامب! خستت (سایت خامنه‌ای، العالم، الكوثر)

- أقول بالنيابة عن الشعب الإيراني: يا ترامب لقد ارتكبت حماقة وخسئت لتهدبك الشعب
الایرانی والنظام الإسلامی (ایرنا)

- وأنا أردّ عليه بالنيابة عن الشعب الإيراني: يا سيد ترامب، خسئت (ایسنا)

در سایت های خارجی نیز مانند العرب، الجزیره، اليوم السابع، الحیاه، الغد، شرق
الأوسط، الوطن، الأهرام، الدستور، الراية، الإتحاد جمله یادشده تعریب شده و معادل‌های
گونگونگی برای آن آورده شده است که در زیر برخی از آنها ذکر می‌شود:

- وأنا أردّ عليه بالنيابة عن الشعب الإيراني: يا سيد ترامب! خسئت (الشرق الاوسط)

- أنا أقول عن الشعب الإيراني: يا سيد ترامب، خسئت (المعارف)

- وأنا أتحدث بإسم الشعب الإيراني، سيد ترامب أنتم تخطئون (الوطن)

- يا سيد ترامب أقول لك بالنيابة عن الشعب الإيراني لقد ارتكبت خطأ (الجزیره، الحیاه،
يوم السابع، الدستور، العرب، الإتحاد، الراية، الغد)

- أن خطاب ترامب سخيف وسطحي وأكد أن الرئيس الامريكی قد ارتكبت خطأ بانسحابه
من الإتحاق (الأهرام)

تعبیر «غلط می‌کنید» در زبان فارسی بار منفی دارد و در معنا با تعبیر «اشتباه می‌کنید»
متفاوت است؛ بنابراین، باید گفت مترجمینی که واژه «خسئت» را -با توجه به بار معنایی‌ای
که در زبان عربی دارد (المنجد، ذیل کلمه خسأ)- معادلی برای «غلط می‌کنید» آورده‌اند
نسبت به کسانی که گفته‌اند: «تخطئون، ارتكبت خطأ» دقیق‌تر عمل کرده‌اند و بهتر توانسته-
اند مفهوم ذهنی متکلم را به مخاطبان عرب زبان انتقال دهند.

اگر بخواهیم نمونه‌های ترجمه شده را بر اساس الگوی ایویر بسنجیم، باید بگوییم:
مترجمانی که برای «غلط می‌کنید» از «خسأت» استفاده کردند از تکنیک «جایگزینی» بهره
گرفته‌اند؛ بدین خاطر که تعبیری فارسی با عنصر شبیه به خود در ادبیات مقصد جایگزین

شده است. مترجمانی هم که عبارت‌هایی همچون «تخطئون، ارتکبت خطأ» را در متن خود دخالت داده‌اند به نوعی از تکنیک «تحت اللفظی» و «گرت‌برداری» استفاده کرده‌اند. خبرگزاری‌های که از تعبیر «خسأت» استفاده نکرده‌اند شاید خواسته‌اند با بهره‌گیری از تکنیک «ملایم‌گویی» یا همان «کم‌گفت» در ترجمه که به نوعی تبدیل عبارت‌های تند و تیز به عبارت‌های ملایم و نرم اطلاق می‌شود (عرب یوسف آبادی و افضلی، ۱۳۹۷: ۷۲) از تندی و تیزی عبارت فارسی بکاهند.

۴-۵. اقتصاد مقاومتی

اصطلاح اقتصاد مقاومتی (ر.ک: ویکی پدیا) در تمام سایت‌های داخلی و خارجی با معادل «الاقتصاد المقاوم» به زبان عربی برگردان شد که با تکنیک ترجمه واژه به واژه یا تحت اللفظی ایویر همسویی دارد. در خصوص ترجمه عربی شعار سال نیز تقریباً همه مترجمان به «الاقتصاد المقاوم، الإنتاج وفرص العمل» رسیده‌اند و تنها سایت المعارف آن را با اندکی تغییر به «الاقتصاد المقاوم، الإنتاج وتوفير فرص العمل» ترجمه کرد که به نظر می‌آید معادل مناسب‌تری برای آن باشد.

۵-۵. با دم شیر بازی نکنید، پشیمان‌کننده است

در سایت‌های داخلی مانند الکوثر این تعبیر در تیتري با «روحانی يحذر ترامب من العبث بذيل الأسد» و با متن «أكد الرئيس الإيراني "حسن روحاني"، خلال كلمته في مؤتمر رؤساء الوفود الإيرانية، على أن إيران ليس لديها الا طريقتان اما الاستسلام أو المقاومة محذرا الرئيس الامريكى ترامب من أن يلعب بالنار فالحرب مع إيران هي أم كل الحروب وان تهديداتهم مرفوضة ونحن نتق بقدراتنا» آورده شد و در ادامه از تعبیر «فلا تعبت بذيل الأسد

لأنک ستندم» نیز استفاده شد. در دیگر سایت‌های مورد مطالعه داخلی از جمله «العالم» معادل «لا تلعب بذیل الأسد، ستندم» ذکر نموده است که چندان عرف نیست؛ چرا که در زبان عربی، «لعب» با «النار» و «عبث» با «الذیل» می‌آید. «ایرنا» نیز معادل «فلا تلعب بالنار مع الأسد لأنک ستندم» آورده است، گرچه خبرگزاری «ایسنا» از معادل‌یابی برای آن چشم‌پوشی کرده و بیشتر به محتوا پرداخته است.

شبکه الجزیره ضمن استفاده از تکنیک تعدیل در شیوه خطاب - که دربرگیرنده جمله معلوم به مجهول یا برعکس، جزء به کل یا برعکس، مثبت به منفی یا برعکس و... می‌شود- (ناظمیان و قربانی، ۱۳۹۲: ۹۵) متن فارسی مورد نظر را اینگونه به عربی برگردانده است: «وحذر روحانی الرئيس الأميركي دونالد ترامب قائلاً إن عليه أن لا يعيث بذیل الأسد فيغضب ويندم على ذلك ندما تاريخياً». بررسی خبرگزاری‌های مورد مطالعه نشان از آن دارد که مترجمان با در نظر گرفتن مفهوم کلام، عبارت‌های متعددی برای تعبیر مورد بحث به کار گرفته‌اند از جمله:

- «دعا ... دونالد ترامب إلى تجنب اللعب بالنار.. وقال روحاني مخاطباً ترامب ... فلا تلعب بالنار لأنك ستندم» (الغد)

- ... فلا تلعب بالنار لأنك ستندم (يوم السابع)

- ... یا سید ترامب لا تعیث بذیل الأسد فهذا لن یؤدی إلا للندم (الوطن)

- تبتیری با عنوان «یا سید ترمب لا تعیث بذیل الأسد، فهذا لن یؤدی إلا إلى الندم» و متن خبری با «وقال مخاطباً ترمب: "ضمنًا دائمًا امن هذا المضيق، فلا تلعب بالنار لأنك ستندم" (الشرق الأوسط)

-..قد ضمنا دائما امن هذا المضيق، فلا تلعب بالنار لأنك ستندم» (العرب)

- ... لا تعیث بذیل الأسد لأنك ستندم. (الحياة)

-... یا سید ترامپ لا تعبت بذیل الأسد فهذا لن یؤدی إلا للندم. (الرأیة)

-... فلا تلعب بالنار مع الأسد لأنک ستندم. (الدستور)

-... لا تعبت بذیل الأسد فهذا لن یؤدی إلا للندم (الأهرام و الإتحاد).

همسنجی معادل‌های ذکر شده نشانگر این است که در همه آن‌ها یا «دم شیر» دخالت داده شده یا «بازی با آتش» که وجه اشتراک یا جامع همه آن عبارات استعاری «خطرناک بودن» است. توضیح اینکه در معادل‌هایی که «ذیل الأسد» دخالت داده شده است با استعاره مصرحه مرشحه روبه‌رو هستیم که از نظر سخن‌سنجان، قوی‌ترین نوع استعاره است (تفتازانی، ۱۴۱۶: ۲۳۵)؛ از آن روی که اراده شده: «ایران کالأسد له الذیل».

نکته دیگر اینکه بهره‌گیری از ساختار نفی و استثنا در انتقال مفهوم پشیمانی ترامپ «لن یؤدی إلا للندم» بسی قوی‌تر و تاکید‌کننده‌تر از کاربست «لام تعلیل» و بیان آن با عبارت «لأنک ستندم» است؛ از آن رو که نفی و استثنا، بالاترین مرتبه حصر را داراست (قزوینی، ۲۰۰۹: ۱۲۵-۱۳۴) و انگار گفته شده است: چیزی جز پشیمانی نصیب ترامپ نخواهد شد؛ هر چند که شبکه الجزیره خواسته فرجام موکد مورد نظر را با استفاده از مفعول مطلق نوعی و با عبارت «ویندم علی ذلک ندماً تاریخياً» به مخاطب عرب زبان گوشزد کند.

نکته دیگری که در اینجا قابل توجه است آن است که خبرگزاری ایرنا و الدستور گفته‌اند: «فلا تلعب بالنار مع الأسد» که هم خواسته‌اند آتش را دخالت داده باشند و هم شیر را که البته این کاربست در میان عرب‌زبان‌ها متداول و مرسوم نیست و به نوعی معادلی نادرست است؛ به‌ویژه این که ترجمه فارسی آن (به‌وسیله آتش با شیر بازی نکن!) = با هر وسیله‌ای که باشد مشکل ندارد، اما با آتش خیر! با مفهوم مورد نظر متکلم همخوانی ندارد. به هر روی، تطبیق ترجمه‌های ارائه شده با الگوی ایویر نیز گویای این حقیقت است که مترجمانی که از «ذیل الأسد» استفاده کرده‌اند به نوعی به ترجمه تحت‌اللفظی روی آوردند

و کسانی که «لاتلعب بالنار» را در متن خود دخالت دادند از شگرد «جایگزینی» مورد نظر ایویر استفاده کرده‌اند.

۵-۶. برجام

اصطلاح برجام یا همان «برنامه جامع اقدام مشترک» که برابر نهادة Joint Comprehensive Plan of Action غربی است (ویکی پدیا) در تمامی خبرگزاری‌های مورد مطالعه با عبارت «الاتفاق النووی» و با توضیح «برنامج العمل المشترك الشامل» به زبان عربی برگردان شده است که البته استفاده از تعبیر یادشده با تکنیک «واژه‌سازی» و توضیح ارائه شده با تکنیک «تعریف» ایویر مطابقت می‌کند؛ بر این اساس، مترجمان در ترجمه این تعبیر از روش تلفیقی استفاده کرده‌اند.

۵-۷. به جهنم بروید و یک جای گرم برای خودتان پیدا کنید.

جمله «به جهنم بروید و یک جای گرم برای خودتان پیدا کنید» در هیچ یک از خبرگزاری‌های داخلی به عربی برگردان نشد که در شمار شگرد «حذف» ایویر قرار می‌گیرد، اما این جمله نسبتاً کلیدی از دید خبرگزاری‌های خارجی - که عموماً در پی مسائل چالشی هستند - پنهان نماند و اقدام به تعریف آن کردند از جمله:

... اذهبوا إلى الجحيم! ابحثوا عن مكان آخر دافئ. فوييا التفاهم خطأ (العرب، الحياة، الوطن)

... إلى الجحيم اذهبوا والتمسوا مكاناً دافئاً لتدفئوا أنفسكم. فقد ألقى الله في قلوبكم

الرب والعرشة... (الاتحاد)

- ... إلى الجحيم.. اذهبوا و التمسوا مكاناً دافئاً لأنفسكم. فقد ألقى الليلة في قلوبكم الرعب
والرعدة (يوم السابع)

- ... فليذهبوا إلى الجحيم ... (الجزيره)

- ... إلى الجحيم.. اذهبوا و التمسوا مكاناً دافئاً لأنفسكم، فقد ألقى الله في قلوبكم الرعب
والرعدة (الشرق الأوسط)

- ... فليذهبوا الى الجحيم! اذهبوا و ابحثوا عن مكان تتدفؤون فيه، الخوف من التوافق خطأ
(الرأية و الأهرام)

همسنجی شیوه ترجمه خبرگزاری‌ها نشان از آن دارد که تعبیر مورد بحث، با نزدیکی به تکنیک ترجمه تحت‌اللفظی مورد نظر ایویر، عموماً با سه حالت «اذهبوا إلى الجحيم...»، «فليذهبوا إلى الجحيم» و «إلى الجحيم اذهبوا...» برگردان شده که البته ترجمه «إلى الجحيم اذهبوا...» همخوانی بیشتری با عبارت فارسی دارد؛ زیرا «به جهنم رفتن» مهم بوده و نه «رفتن به جهنم». به عبارت دیگر، تقدیم که یکی از شیوه‌های مهم حصر در بلاغت عربی است (قزوینی، ۲۰۰۹: ۱۲۷) در عبارت فارسی، القاگر حصر بوده و لازم می‌آمد در تعریب، مدنظر قرار گیرد؛ به ویژه آنکه یک «مترجم باید بکوشد تا اهتمام و توجه مولف اصلی به عنصر مقدم را در ترجمه خود لحاظ نماید، تا از این رهگذر، بهترین معنا در اختیار خواننده قرار گیرد» (گنجیان خناری، ۱۳۹۷: ۱۰۹).

۵-۸. پسابرجام

اصطلاح کلیدی پسابرجام یا پساتحریم در خبرگزاری‌های داخلی و خارجی مورد مطالعه به «مابعد الاتفاق النوویه» برگردان شده است که با تکنیک «واژه سازی» مورد نظر ایویر همسویی دارد.

۹-۵. تقریباً هیچ!

از میان خبرگزاری‌های داخلی، العام با کاربست تکنیک «کم گفت» و ملایم‌سازی خبر (عرب یوسف آبادی و افضل، ۱۳۹۷: ۷۲) در خصوص عبارت «تقریباً هیچ» - که به نوعی برای طعنه به دستاورد مذاکرات هسته‌ای ایران به کار گرفته شده - به مفهوم سخن توجه کرده و آورده است: ...أن الجمهورية الإسلامية في إيران لم تلمس النتائج المرجوة من تنفيذ الاتفاق النووي.

خبرگزاری الجزیره نیز کوشیده ضمن انتقال مفهوم سخن در ظاهر به تعبیر مورد نظر پایبند باشد؛ بنابراین، آورده است: ورغم وفاء إيران بتعهداتها وفق ما تؤكد وكالة الطاقة الذرية، إلا أن الثمار التي جنتها تكاد تكون «لا شيء»...

خبرگزاری بین‌المللی الشرق الأوسط نیز با بازتاب خبر آورده است: كان رئيس البنك المركزي الإيراني ولي الله سيف... قال في مقابلة تلفزيونية مع قناة بلومبرج إن إيران «لم تنجز شيئاً» من الاتفاق النووي حتى الآن، وهو العنوان الذي برز في الصحف المنتقدة لروحاني، وأجمعت أول من أمس كلها على عنوان واحد ضد الاتفاق النووي هو «تقريباً لا شيء» مترجمانی که از عبارت «لا شيء» استفاده کردند به نوعی ترجمه تحت‌اللفظی ارائه دادند و مترجمی که «النتائج المرجوة» را در متن گنجانده از تکنیک «جایگزینی» بهره برده است.

۱۰-۵. توپ، تو زمین اروپاست

بررسی نشان می‌دهد جمله «توپ در زمین اروپاست»^۱ در خبرگزاری‌های داخلی به «فإن الكرة ألقیت فی ملعب أوروبا خلال هذه الفرصة القليلة المتبقية» (العالم، ایرنا) و «والآن تتواجد الكرة فی ملعب أوروبا فی هذه الفترة القصيرة المتبقية» (ایسنا) و «الكرة فی ملعب الأوروبیین» (الكوثر) برگردان شد. در خبرگزاری‌های عرب زبان خارجی عمدتاً با سه

عبارت «وَأَنَّ الْكُرَّةَ أَصْبَحَتْ فِي مَلْعَبِ أُوْرُوْبَا» (شرق الاوسط، الاهرام، الغد، الوطن، الاتحاد، الدستور، يوم السابع)، «الْكُرَّةُ الْاِن فِي مَلْعَبِ أُوْرُوْبَا» (العرب) و «إِنَّ الْكُرَّةَ الْاَن فِي مَلْعَبِ الْاِتْحَادِ الْاُوْرُوْبِي» (الجزيره) به عربی ترجمه شده است که همگی از شیوه واژه به واژه یا همان تحت‌اللفظی استفاده کرده‌اند. نکته دیگر اینکه به نظر می‌آید چنانچه همچون دو ترجمه آخر از فعل استفاده نشود، متن روان تر خواهد بود.

۵-۱۱. جنبش سبز

تعبیر پر کاربرد «جنبش سبز» (ویکی پدیا) در خبرگزاری‌های داخلی همچون العالم به «التيار الأخضر» و «تيار الفتنة» (الكوثر) به عربی برگردان شد که با توجه به بافت و سیاق متن خبر، الفاکر مفهوم منفی بود، اما در تمامی خبرگزاری‌های خارجی با سوگیری نسبتاً مثبت به آن جریان به «الثورة الخضراء» و «الحركة الخضراء» ترجمه شده است. گفتنی است در همه متن‌های بررسی شده از شیوه «واژه‌سازی» کمک گرفته شده است.

۵-۱۲. جنگ نرم یا قدرت نرم

اصطلاح جنگ نرم، به شیوه تحت‌اللفظی در تمامی سایت‌های فارسی و عربی به «الحرب الناعمة» و «القوة الناعمة» ترجمه شده است که به نظر می‌آید بجای درست باشد.

۵-۱۳. چهار درصدی ها

در میان فارسی‌زبانان اصطلاح «چهار درصدی‌ها»^۱ عموماً به قشر مرفه کشور اطلاق می‌شود. تعبیر یادشده در خبرگزاری‌های داخل به صورت تحت‌اللفظی به شکل زیر برگردان شد:

- إن مجموعة من الأفراد لا تتعدى نسبتهم الـ ۴ بالمئة هم من يعطلون عجلة الإنتاج من الدوران، ويحدون من إزدهار الصادرات وتقدم البلاد (الكوثر)
- قالیباف: نسبة الـ ۴ بالمئة تحول دون تقدم البلاد و إزدهار؛ إن مجموعة من الافراد لا تتعدى نسبتهم الـ ۴ بالمئة هم من يعطلون عجلة إنتاج من الدوران (العالم)
- اوضح ان الاتفاق النووى بات اليوم اداة لدخول البضائع الاوروبية الى ايران وان المنتفع من ذلك باتت شريحة لا تتجاوز الـ ۴ بالمئة من المجتمع ونحن عازمون على استيفاء حقوقنا من هؤلاء (ايرنا)
- تعبیر یادشده مورد استقبال خبرگزاری‌های خارج از کشور نیز قرار گرفت و تلاش شد تا ضمن تفصیل متن سخن، محتوای منفی به مخاطبین عرب زبان انتقال داده شود. به عنوان مثال می‌خوانیم:
- «قال قالیباف انه ليس هناك من طريق آخر غير النضال ضد الـ ۴٪» «الأثرياء» الذين يسيطرون على القنوات الاقتصادية والسياسية في البلاد» (الوطن و الراية)
- «وانتقد قالیباف مجددا حكومة المرشح الإصلاحی حسن روحانی، واصفا إياها بحكومة الـ ۴٪ (وهم الأثرياء الذي يعتقد أنهم يستولون على مقدرات الشعب الإيراني) وقال قالیباف: نتوقع أن يوفر الشعب الأرضية لبدء عهد جديد للتحول الاقتصادي ويتم قطع أيادی الـ ۴٪ عن الاقتصاد وتهيأ الارضية لتوفير فرص العمل للشباب ودعم المحرومين والمستضعفين في البلاد» (اليوم السابع)
- «المرشح المحافظ وعمدة طهران محمد باقر قالیباف جدّد موقفه من سيطرة ۴ فی المائة من الإيرانيين على موارد البلد» (الشرق الأوسط)
- نمونه متن‌ها رسانه‌های خارجی بر این امر گواهی می‌دهند که بیشتر آن‌ها به «تعریف» اصطلاح موردنظر پرداختند و با بهره‌گیری از تکنیک «افزایش» و دخالت دادن توضیحات،

آن را برای مخاطبان خود توضیح داده‌اند. بر این اساس باید گفت: این دسته از مترجمان در ترجمه تعبیر مورد بحث از شیوه تلفیقی بهره بردند.

۵-۱۴. حمایت از کالای ایرانی

اصطلاح و شعار «حمایت از کالای ایرانی» در تمامی سایت‌های داخلی با معادل‌هایی چون دعم السلعة الوطنية، دعم المنتج الوطني، دعم السلع الإيرانية، دعم البضائع الإيرانية، دعم المنتجات الداخلية به عربی ترجمه شد. در خبرگزاری‌های خارج نیز تحت عناوینی چون دعم المنتجات الإيرانية، دعم البضائع الإيرانية، دعم السلع الإيرانية معادل‌یابی شد. بدیهی است چنانچه در ترجمه این اصطلاح، از صفت ایرانی استفاده شود به تکنیک تحت‌اللفظی نزدیک‌تر است، در غیر اینصورت به ساخت واژه یا همان واژه سازی نزدیک می‌گردد. این نیز گفتمانی است که صفت «الإیرانیة» برای مخاطب خارج از کشور، نسبت به صفات «الوطنیة» و «الداخلیة» گویاتر است.

۵-۱۵. حمله گاز انبری

اصطلاح «حمله گاز انبری»^۱ با بهره‌گیری از شیوه «حذف» مورد اشاره در الگوی ایویر در هیچ یک از خبرگزاری‌های داخلی ترجمه نشده است. در خبرگزاری‌های مورد مطالعه خارجی نیز صرفاً «الشرق الاوسط» به این اصطلاح و شرح ماجرای آن توجه کرده و آورده است: «رد علیه روحانی بضرية أقوى عندما قال: «أنا أستغرب جدا السيد قالیباف؛ صحيح يجب أن تتنافس لكن ليس بهذه الطريقة. قلبی لم يطاوعنی قول ذلک لکنک تجیرنی علی قوله. أنتم من قال: اسمحوا بتقدم الطلاب. نحن لدينا استراتيجية الكماشة. نحن قلنا ليس طريقة مناسبة أن نصدر ترخيصة

لکی تقوموا باعتقال بالجملة». ومنذ تلك اللحظة تحديدا تحولت تسمية «الكماشة» - «غازانبری» بالفارسية - إلى شيخ يطارد اسم قالیباف في حله وترحال».

ناگفته نماند سایت «الإمارات اليوم» با نقل متن «الشرق الأوسط» در ادامه آورده است: وبعد هذه المناظرة أصبح لقب قالیباف «جنرال الكماشة»، الأمر الذي أضره سياسياً ولاحقه منذ تلك المناظرة حتى الآن»

راست آن است که در ترجمه اصطلاح «استراتژی گازانبری» و «ژنرال گازانبری» مترجمان به خوبی از تکنیک «جایگزینی» مورد نظر ایوبیر بهره بردند. گفتنی است متنی که در کنار «الکماشه»، واژه «غازانبری» را نیز دخالت داده، از تکنیک «وام گیری» بهره برده است.

۱۶-۵. خس و خاشاک

آنچه قابل توجه است این است که خبرگزاری‌های مورد مطالعه داخلی با استفاده از تکنیک «حذف» از ترجمه تعبیر «خس و خاشاک» (دهخدا، ۱۳۷۷: ذیل کلمه خس) که با مفهوم منفی در عرصه سیاسی جامعه ایرانی مطرح ضد (ویکی پدیا) صرف نظر کردند. دو خبرگزاری «الغد» و «الرأیة» در خارج به این موضوع و اصطلاح توجه نشان داده‌اند و با بهره‌گیری از شیوه تلفیقی (جایگزینی به همراه تعریف) آوردند: وصف رئیسهم المتظاهرين الأعشاب الضارة التي تخلق المشاكل وقال انه لن يكون لهم مكان في ایران.

بی‌فایده بودن و ضرررسانی در هر دو اصطلاح «گیاهان مضر» و «خس و خاشاک» وجود دارد؛ ضمن اینکه هر دو در گیاه بودن وجه اشتراک دارند و به همین منظور تعبیر «الأعشاب الضارة» تعبیری کاملاً هوشمندانه است. با توجه به مفهوم کنایی تعبیر مورد بحث، واژه «التافهين» نیز می‌تواند یکی از معادل‌های جایگزین باشد.

۵-۱۷. دبه کردن آمریکایی‌ها

«دبه درآوردن» در زبان فارسی به معنای از قرارداد و گفته خود بازگشتن و زیاده خواستن است (دهخدا، ۱۳۷۷: ذیل کلمه دبه) این تعبیر که در ادبیات سیاسی و هسته‌ای ایران در خصوص عملکرد آمریکا مطرح شد در سایت‌های داخلی همچون العالم تعبیر «انسحاب الولايات المتحدة من الاتفاق النووی» برای آن به عنوان معادل استفاده شده است. در خبرگزاری‌های خارجی عموماً از دو واژه «انسحب» و «خرق» بهره گرفته شد. به عنوان مثال آمده است: خرق واشنتن الاتفاق (الجزیره) / إذا انسحبت واشنتن من الاتفاق النووی (الحیة) / انسحاب واشنتن من الاتفاق (الاهرام، الغد، یوم السابع) / انسحاب الولايات المتحدة من الاتفاق النووی (شرق الاوسط، الوطن، العرب) / الذی انسحبت منه (الاتفاق النووی) الولايات المتحدة (الاتحاد).

بررسی معادل‌های ارائه شده القاگر این نکته است که مترجمان در برگردان اصطلاح درست عمل کرده‌اند و با شناخت به مفهوم فارسی آن به نوعی معنای «پا پس کشیدن» را برای مخاطب به تصویر کشیده‌اند. تطبیق معادل‌های ترجمه با الگوی ایویر نیز القاگر این نکته است که مترجمان به تلفیق دو شیوه جایگزینی و افزایش کوشیدند مفهوم سخن را به مخاطب برسانند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

۵-۱۸. درآمد‌های نجومی

اصطلاح «حقوق‌های نجومی» یا «درآمد‌های نجومی» به نوعی القاگر اعتراض اجتماعی نسبت به برخی از اشخاص است که درآمد نامتعارف دارند. تعبیر مورد نظر در خبرگزاری‌های داخلی از جمله العالم و ایرنا با بهره‌گیری از شیوه جایگزینی و افزایش، به «رواتب عالیة غیر اعتیادیة» به عربی برگردان شده و تقریباً در همه خبرگزاری‌های مورد

مطالعه خارجی به «رواتب فلكية» و «العقارات الفکیة» ترجمه شده که البته طبق الگوی ایویر در ردیف جایگزینی قرار می‌گیرد.

۱۹-۵. دست از لجبازی و بچه بازی بردارید و با دم شیر بازی نکنید

در خبرگزاری‌های داخلی برای این جمله معادلی آورده نشده و مترجمان با بهره‌گیری از شیوه «حذف» از ترجمه آن صرف نظر کردند، اما در خبرگزاری‌های خارجی به شکل زیر ترجمه شده است:

- «وقال احمدی نجاد ان «مجلس الامن یجب ان یکف عن العمل فی شکل غیر شرعی و غیر عادل» وعلیه «الکف عن التصرفات الصببانية وعن عناده»... ان ایران اسد یجلس فی زاویة ونقول لهم لا تلعبوا بذیل الاسد» (الحیة، الجزیره، الاتحاد)

- سایت الدستور در تیترا خبر آورده: «احمدی نجاد یحذر الأمم المتحدة من «اللعب بذیل الاسد» و در ادامه نوشته است: «قائلا ان ذلك سلوک من یلعب بالنار وقال احمدی نجاد ان «مجلس الامن یجب ان یکف عن العمل بشکل غیر شرعی و غیر عادل و «علیه «الکف عن التصرفات الصببانية وعن عناده»».

آنچه قابل توجه است این است که هیچ یک از چهار خبرگزاری، سه جمله‌ای که در اصل زبان فارسی به هم عطف شده‌اند، کنار هم ترجمه نکرده‌اند. سه خبرگزاری نخست با تبدیل ساخت استعاری جمله فارسی به تشبیه و با دخالت‌دهی تعبیر «ان ایران اسد یجلس فی زاویة» به ترسیم خویشنداری ایران پرداختند که افزوده مناسب و به جایی است. سایت الدستور نیز برای انتقال مفهوم بازی نکردن با دم شیر، هر دو عبارت «اللعب بذیل الأسد» و «اللعب بالنار» را به کار بسته که البته وجه اشتراک هر دو عبارت در خطرناک بودن است. به هر روی، مترجمانی که عبارت «ذیل الأسد» را در متن دخالت داده‌اند، از شیوه

تحت‌اللفظی بهره بردند و آنانی که از «اللعب بالنار» بهره بردند از تکنیک جایگزینی مورد نظر ایویر استفاده کردند.

۵-۲۰. دوره بزَن در رو گذشته است

سایت‌های داخلی جمله کلیدی «دوره بزَن در رو گذشته است»^۱ را به شکل زیر برگردان شده است:

- بَأَنَّ زَمَنَ اضْرِبِ وَاهْرَبِ قَدْ اَنْتَهَى، اَنْ عَهْدِ اضْرِبِ وَاهْرَبِ قَدْ وُلِيَ (ایرنا، ایسنا، العالم و الکوثر) بَأَنَّ مَرِحَلَةَ اِضْرِبِ وَاهْرَبِ قَدْ وُلْتَ (سایت خامنه‌ای).

خبرگزاری الجزیره ضمن پوشش خبر آورده است: «الکیان الصهیونی مازال غیر منتبه إلی انتهاء عهد اضرب واهرب». خبرگزاری المعارف نیز نوشته است: «لقد انتهى زمن اضرب واهرب». سایر خبرگزاری‌های مورد مطالعه نیز از عبارت «إن عهد إضرب واهرب قد ولی» استفاده کرده‌اند.

نمونه‌های ترجمه گواه بر این است که همگان از شیوه تحت‌اللفظی استفاده کردند و نتوانستند معادل دقیق‌تری برای آن ذکر کنند. نکته دیگر اینکه «مرحله»، نمی‌تواند معادل مناسبی برای واژه «دوره» باشد و خبرگزاری‌هایی که از واژه «عهد» یا «زمن» استفاده کرده‌اند به صواب نزدیک‌ترند.

۵-۲۱. دولت پاکدست

خبرگزاری‌های داخلی از تعریف این اصطلاح صرف‌نظر کردند که مطابق الگوی ایویر در ردیف «کاهش» یا «حذف» قرار می‌گیرد. در خارج نیز صرفاً خبرگزاری الیوم السابع

آورده است: «... أن أحمدي نجاد كان يعتبر حكومته أظهر وأنقى حكومة في تاريخ إيران. وقالت صحيفة «تجارت» الإقتصادية على صدر صفحتها الأولى، سقوط مساعدي الحكومة التي ادعت نقاء يدها خلف القُضبان. وقالت صحيفة شرق الإصلاحية تحت عنوان «نهاية حكومة نظيفة اليد». تطبيق ترجمه ارائه شده با الگوی ایویر القاگر این نکته است که مترجمی که از عبارت «نظيفة اليد» بهره برده از شیوه تحت‌اللفظی استفاده کرده و در مقابل متنی که آورده است «حکومته أظهر وأنقى حكومة» از روش تلفیقی تعریف و افزایش بهره برده است. نکته دیگر اینکه استفاده از صیغه تفضیل برای بیان مفهوم پاکدستی با دو واژه «أظهر» و «أنقى» هم زمان، پاکدستی دولت‌های پیشین را نیز اثبات می‌کند؛ یعنی دولت او پاکدست‌تر از دولت‌های پیشین است که البته این مفهوم، مورد خواست متکلم آن نبوده و نیست. بنابراین، جهت وفاداری به متن اصلی بهتر بود گفته شود: «كان يعتبر حكومته طاهرة و نقية».

۲۲-۵. ژن خوب

در هیچ یک از خبرگزاری‌های داخلی، تعریبی از اصطلاح «ژن خوب» (ویکی پدیا) صورت نپذیرفته است و طبق الگوی ایویر به «حذف» روی آوردند. دو خبرگزاری خارجی با استفاده از «وام‌گیری» و «تعریف» مورد نظر ایویر به تعریب این اصطلاح مبادرت ورزیدند که در زیر می‌آید:

- «ويسمى أبناء المسؤولين في إيران، اصطلاحاً «أصحاب الجينات الجيدة» (الشرق الأوسط)

- «نفي حميد رضا عارف حصوله على أى مساعدات من والده، ويرر نجاحه بالجينات الجيدة

قائلاً سر نجاحي ليس منصب أبي، بل جيناتي الجيدة، جينات من أمي وأبي» (العرب)

۵-۲۳. سران فتنه

خبرگزاری‌های داخلی معادل عربی عبارت «سران فتنه» (ویکی پدیا) را «زعماء الفتنه» و «قادة فتنه» آورده‌اند. خبرگزاری‌های خارج نیز سه معادل «قاده فتنه»، «زعماء الفتنه» و «أصحاب الفتنه» را برای آن به کار بستند که با شگرد «جایگزینی» ایویر همسویی دارد.

۵-۲۴. سلطان سکه

در خبرگزاری‌های داخلی همچون «العالم»، «ایرنا» و «الکوثر» اصطلاح «سلطان سکه» به «سلطان المسكوكات الذهبية» تعریف شد. در خبرگزاری‌های خارجی اصلاح مورد نظر با تعابیری همچون «سلطان الذهب»، «سلطان المسكوكات الذهبية»، «سلطان العملات المعدنية»، «سلطان العملات»، «سلطان سبائك الذهب» و «سلطان العملات الذهبية» بازتاب یافت که همگی آن به شیوه تحت‌اللفظی و واژه به واژه ترجمه شده و با وجود اینکه بارمعنایی چندانی نداشت، اما از تنوع واژگانی بالایی برخوردار شد.

۵-۲۵. شاخ قلدرتر از تو را هم شکستیم، شما که چیزی نیستی!

این جمله کاربردی در خبرگزاری‌های داخلی با عبارت «هزمننا من هو اكبر منكم انتم لاشيء» معادل‌یابی شده است. معادل یادشده انتقال دهنده مفهوم مورد نظر صاحب متن است، اما زیبایی جمله فارسی را دارا نیست و جا داشت معادل دقیق‌تری برای آن ارائه شود. تعریف خبرگزاری‌های دیگر در زیر می‌آید:

- أنتم تدركون جيّدا مكانة وقوة الجمهورية الإسلامية الإيرانية، من هم أعظم شأنًا منكم لم يتمكنوا من المساس بالشعب الإيراني (العرب والعالم)

- خاظم روحانی السعودیة قائلاً إن دولا أقوى منها لم تستطع مواجهة الشعب الإيراني، وإن الولايات المتحدة وأذئابها سخروا كل إمكاناتهم وقدراتهم دون أن يقدرُوا على إيران، حسب تعبیره (الجزيرة)

- «تعلمون قوة ومكانة الجمهورية الإسلامية الإيرانية جدا، كانت هناك قوى أكبر منكم عجزت عن قهر إرادة الشعب الإيراني (ايرنا، النهار، الوطن و الغد)

همسنگی و تطبیق نمونه‌ها القاگر این است که همگی از روش «جایگزینی» استفاده کرده‌اند. دیگر اینکه خبرگزاری‌های داخلی با قید «أنتم لاشيء» به نوعی تحقیر مورد نظر متکلم را به مخاطب عرب زبان انتقال دادند، اما خبرگزاری‌های خارجی با رعایت جانب احتیاط از ترجمه عبارت توهین آمیز در کشورهای خود صرف نظر کردند تا به نوعی با بهره‌گیری از شگرد بلاغی «حذف» در ترجمه از انتقال بار معنایی منفی پرهیز کنند که البته خبرگزاری داخلی العالم و ایرنا نیز در این زمینه به آن جمع پیوستند.

۲۶-۵. شتر در خواب بیند پنبه دانه / گهی لپ لپ خورد گه دانه دانه

سایت‌های فارسی مانند: الکوثر، العالم، ایسنا، ایرنا با بهره‌گیری از شیوه «تعریف» صرفاً به محتوای سخن متکلم (<https://www.tabnak.ir/fa/news/874840>) اشاره کرده و بیت یادشده را تعریف نکردند. تعبیر یادشده در سایت داخلی خامنه‌ای به صورت تحت‌اللفظی به شکل زیر برگردان شده است:

بعیر یحلم بالأعلاف فی منامه   يأكلها بالجملة حيناً وبالمفرد حيناً

سایت لبنانی المعارف نیز آورده است:

جمل يحلم في منامه بأكل شجيرة القطن؛ فمرة يرى أنه يغيبها غيباً وأخرى يقضمها حبة حبة

ناگفته نماند که مترجمان می‌توانستند از معادل‌های مختصرتری همچون «الحلم و المنى إخوان»، «بینی قصوراً فی الهواء» و «انّ المنى رأس أموال المفاليس» (ناظمیان، ۱۳۹۳: ۷۳ و ۱۰۵) نیز استفاده کنند.

۲۷-۵. شکوفایی اقتصادی

تعبیر شکوفایی اقتصادی در تمامی خبرگزاری‌های داخلی و خارجی مورد مطالعه به شیوه تحت‌اللفظی به «الازدهار الاقتصادي» برگردان شد.

۲۸-۵. کاسبان تحریم

با وجود اهمیت و کاربرد فراوان این اصطلاح، هیچ‌یک از خبرگزاری‌های داخلی کشور آن را تعریب نکردند و به نوعی با «حذف» روبه‌رو شد. خبرگزاری‌های خارجی همچون الحیة و الیوم السایع با استفاده از شیوه «جایگزینی» «تجار العقوبات» را برای آن معادل آورده‌اند که از رسایی برخوردار است.

۲۹-۵. چطور گاوچران‌ها به شترسوارها رسیده‌اند؟

از میان خبرگزاری‌های مورد مطالعه داخلی صرفاً «العالم» به تعریب عبارت اصطلاحی «چطور گاوچران‌ها، به شترسوارها رسیده‌اند؟» همت گماشته و به صورت تحت‌اللفظی آورده است: و اشار الرئيس الايراني إلى تعاون المتطرفين المسيحيين والمتطرفين اليهود مع

المتطرفین المسلمین، وتساءل متهکماً: کیف اتفق رعاة البقر مع راكبي الجمال، ویمارسون اليوم كل هذه الظلم ضد الشعوب؟! لكن الذي لا شك فيه هو أن ترامب لا ولن يترك «البقرة الحلوب» على حد تعبيره. هل يتصورون بان هذه الاتفاقية ستضمن أمنهم؟! في حين كان جواب الاميركيين على ذلك انهم يحلبون هذه البقرة الحلوب. نکته جالب آنجا است که ترجمه این جمله در خبرگزاری‌های مورد مطالعه خارجی این پژوهش با «حذف» مواجه شده است.

۳۰-۵. گزینه‌های روی میز

عبارت استعاری «همه گزینه‌ها روی میز است» در میان مقامات خارجی به عنوان یک جمله تهدیدآمیز در خصوص ایران به کار گرفته شد. این عبارت در خبرگزاری‌های داخلی و خارجی به شکل تحت‌اللفظی آمده است: الخيارات مطروحة على الطاولة.

۳۱-۵. مسکن مهر

در خبرگزاری‌های داخلی برای این تعبیر معادل‌هایی همچون مهر الإسکانی، تدشین وحدات سكنية في إطار مشروع مهر و مهر الإسکانی آورده شده است. در خبرگزاری‌های خارجی از آن تعبیر با «وحدات مهر السكنية» یاد کرده‌اند. در برخی از خبرگزاری‌های خارج از کشور - که مورد مطالعه این تحقیق نیستند - معادل‌های دیگری نیز از جمله مشاريع المجمعات السكنية الحكومية المعروفة باسم مسكن مهر (البيت المودة)، وحدات مهر السكنية، مهر للإسکان و إسکان مهر آورده شده است. بر اساس الگوی ایویر، ترجمه ارائه شده به روش جایگزینی به همراه افزایش نزدیک است.

۳۲-۵. مدافعان حرم

این اصطلاح در خبرگزاری‌های داخلی با تعابیری همچون «مدافعین عن حرم اهل البيت، مدافعین عن مراقد اهل البيت، مدافعین عن مراقد المقدسة» به عربی برگردان شده است. در خبرگزاری‌های خارجی نیز به «مدافعین عن حرم اهل البيت» (العرب، الغد)، «القوات التبعیة الإيرانية باعتبارهم مدافعی الحرم» (الوطن، الجزیره) ترجمه شده که در چارچوب ترجمه تحت‌اللفظی به همراه افزایش مورد نظر ایویر قرار می‌گیرد.

۳۳-۵. ممه رو لولو برد

جمله «ممه رو لولو برد»^۱ - که تاحد زیادی، عامیانه و فولکلوریک است - در هیچ‌یک از خبرگزاری‌های داخلی به عربی برگردان نشده و با «حذف» یا همان «کاهش» روبه‌رو شده است. خبرگزاری‌های خارجی نیز به علت سختی در ترجمه این تعبیر عامیانه، جایگزینی بهتر از «فات الأوان» نیافته‌اند. به عنوان نمونه:

- وأكد الرئيس الإيراني أنه «فات الأوان» لوقف تقدم طهران في برنامجها النووي (الاتحاد).

- ردا على قوله بأنه «فات الأوان» لوقف التقدم التي تحرزه طهران في هذا المجال (الدستور).

- أنه «فات الأوان» لوقف تقدم البرنامج النووي الإيراني (الجزیره).

- واعلن انه «فات الأوان» لوقف تقدم إيران في برنامجها النووي (الحياة)^(۲).

۳۴-۵. نرمش قهرمانانه

اصطلاح نرمش قهرمانانه (ویکی پدیا) در خبرگزاری‌های مورد مطالعه داخلی به «اللیونه البطولیه تعنی المناورة الفنية (الذكية) للوصول إلى الهدف، استراتيجیه المرونة البطولية»

(ایرنا و سایت خامنه‌ای)، «سیاسة المرونة البطولية» (العالم) به زبان عربی برگردان شده است. اصطلاح یادشده در خبرگزاری‌های خارجی این‌گونه ترجمه شده است: استراتيجية المرونة البطولية، سياسة المرونة البطولية. به عنوان نمونه شبکه الجزیره آورده است: «آية الله خامنئي: اليوم زمن مرونة الشجعان».

همچنانکه از نمونه‌ها برمی‌آید بیشتر مترجمان به شیوه تلفیقی به ترجمه این اصطلاح پرداختند؛ از یک طرف، گزیده‌برداری کردند و ترجمه تحت‌اللفظی و واژه به واژه ارائه دادند و از طرف دیگر، با بهره‌گیری از شیوه «افزایش» به توضیح آن روی آوردند.

۳۵-۵. نقض برجام

این تعبیر در سایت‌های داخلی با عبارتهای چون «خرق الاتفاق النووي»، «نقض الاتفاق النووي» و «انتهاک للاتفاق النووي» به عربی برگردانده شد و در سایت‌های خارجی با تعابیری چون «خرق الاتفاق النووي»، «نقض الاتفاق النووي»، «انتهاک للاتفاق النووي» و «انسحاب من المعاهدة النووية» استقبال شد که البته تعبیر آخر که به نوعی القاگر تصویر دیداری نیز هست صرفاً در سایت‌های عربی دیده شد. به هر روی همه مترجمان در ترجمه تعبیر مورد نظر از شیوه «جایگزینی» استفاده کرده‌اند.

۳۶-۵. هدفمندسازی یارانه‌ها

عبارت مورد نظر در سایت‌های داخلی با «قانون ترشید الدعم الحكومي»، «قانون الدعم المستهدف» (العالم) و «قانون ترشید الدعم الحكومي» (ایرنا) به عربی برگردانده شد. در سایت‌های عربی خارج از کشور صرفاً سایت «المعارف» آن را به «قانون ترشید الدعم

الحکومی» ترجمه کرد و رسانه‌های دیگر توجهی به آن نداشتند. تطبیق نمونه‌ها با الگوی ایویر، القاگر این است که همگی از شیوه «جایگزینی» بهره برده‌اند.

نتیجه‌گیری

از شناسایی، استخراج و همسنجی اصطلاحات و تعابیر چند دهه اخیر ادبیات سیاسی و اجتماعی کشور و چگونگی بازتاب آن‌ها در رسانه‌های عرب زبان داخلی و خارجی می‌توان به نتایج زیر دست یافت:

۱- شخصیت گوینده یا به کارگیرنده یک اصطلاح، نقش بسیار مهمی در توجه‌دهی متکلمان یک زبان و مترجمان آن اصطلاح داشته و دارد. بررسی‌ها نشان از آن دارد که برخی از اصطلاحات در قبل نیز در همان حوزه یا حوزه دیگر وجود داشته، اما اینکه مجدداً چه شخصی در چه فضایی، آن را در سخنان خود به کار بسته و بازنشرش داده در انتشار و رواج آن بسیار تاثیرگذار بوده است.

۲- ساخت و محتوای اصطلاحات مورد بررسی بیانگر این مسأله است که بیشتر این اصطلاحات، ترکیبی و جمله‌محور هستند تا اینکه «تک کلمه» باشند. دیگر اینکه بیشتر بن‌مایه منفی دارند تا مثبت و بیشتر بازتاب‌دهنده مفهومی اعتراض آمیز نسبت به یک مسأله هستند.

۳- سنجش و تطبیق نحوه ترجمه خبرگزاری‌های عرب زبان داخلی و خارجی در خصوص ۳۶ اصطلاح مورد بحث با الگوی ایویر، القاگر این است که بهره‌گیری از شیوه تحت‌اللفظی یا همان گرده‌برداری از یک تعبیر از مجموع اصطلاحات، ۱۵ بار توسط خبرگزاری‌های خارجی و ۱۴ مرتبه توسط خبرگزاری‌های داخلی به کار بسته شده که بیشترین بسامد و کارکرد را در ترجمه متون مورد مطالعه داشته است؛ حجم بالای استفاده از این نوع، شاید به آن دلیل بوده که آن اصطلاحات بار معنایی بالایی داشتند و مترجمان ترجیح دادند ضمن امانت‌داری و پابندی به اصل متن، با انتقال مفهوم، از خطا به دور باشند.

۴- به علت تشابه فرهنگی بین فارسی‌زبانان و عرب‌زبانان، استفاده از شیوه «جایگزینی» بعد از شیوه تحت‌اللفظی در جایگاه دوم قرار می‌گیرد؛ بدین شکل که خبرگزاری‌های خارجی ۱۴ مرتبه و خبرگزاری‌های داخلی ۹ مرتبه از این شیوه در کنار شیوه‌های دیگر بهره گرفتند. رسانه‌های داخلی به علت آشنایی به فضای سیاسی و اجتماعی کشور از شیوه «وام‌گیری» استفاده نکردند، این در حالی است که رسانه‌های خارجی ۲ مرتبه از این تکنیک بهره گرفتند.

۵- خبرگزاری‌های داخلی به صورت چشمگیری از شیوه «حذف» یا «کاهش» در ترجمه‌تعبیر و اصطلاحات مورد بحث استفاده کرده‌اند؛ به نظر می‌آید استفاده از این شیوه، ریشه در موضع‌گیری سیاسی مترجمان داشته است؛ چراکه تمامی آن‌ها تعابیر محذوف، بن‌مایه منفی داشتند. در مقابل رسانه‌های خارجی به علت سوء‌گیری سیاسی از آن‌ها استقبال کرده‌اند و ترجمه‌های متعددی از آن‌ها ارائه داده‌اند و تنها در یک مورد از شیوه «حذف» در ترجمه عناصر فرهنگی «گاوچران‌ها» از آن استفاده کرده‌اند که البته مضمون این تعبیر متوجه هم‌آن‌ها بوده است.

۶- نگاه جزئی‌تر به تعریب ارائه شده اصطلاحات، القاگر این مسأله است که برخی از آن‌ها به علت بار معنایی بالا در زبان مبدأ، چندین معادل برایشان ذکر شد (همچون تعبیر آقازاده‌ها) در ترجمه برخی از تعابیر به بار معنایی آن توجه نشده است (همچون غلط می‌کنید). برخی از خبرگزاری‌ها در خصوص معادل‌یابی تعدادی از تعابیر دقیق عمل نکرده‌اند (همچون تعبیر با دم شیر بازی نکنید) و اینکه در ترجمه برخی از تعابیر، هم خبرگزاری داخلی و هم خبرگزاری خارج به یک معادل خاص رسیدند (همچون برجام و اقتصاد مقاومتی).

۷- همانندی زیاد ساخت واژگانی و نحوی ترجمه‌های مورد مطالعه و تکرار عبارت‌ها، تداعی‌کننده این حقیقت است که مترجمان در ترجمه متون رسانه‌ای و اخبارهای روز به

سایت‌ها و خبرگزاری‌های یکدیگر نیز مراجعه داشته و از ترجمه‌های همدیگر الگوبرداری کرده‌اند و گاه عین عبارات را در رسانه خود بازتاب داده‌اند. در فرجام با عنایت به اینکه خبرگزاری‌های مورد مطالعه گاه در ترجمه اصطلاحات یادشده به صورت تلفیقی بهره‌اند و هم‌زمان از دو یا چند شیوه مطرح شده در الگوی ایویر استفاده کردند، جهت اشراف بیشتر جدول زیر که نشانگر تعداد مرتبه استفاده از یک شیوه است، ارائه می‌شود.

ردیف	شیوه ترجمه	خبرگزاری داخلی	خبرگزاری خارجی
۱	تحت اللفظی	۱۴	۱۵
۲	جایگزینی	۹	۱۴
۳	حذف	۹	۱
۴	افزایش	۵	۶
۵	واژه‌سازی	۲	۴
۶	تعریف	۱	۵
۷	وام‌گیری	۰	۲

منابع

- ایویر، ولادیمیر. (۱۳۷۰). «روش‌های ترجمه عناصر متفاوت فرهنگی». ترجمه سید محمدرضا هاشمی. «مترجم». ش ۲، صص ۱۴-۳.
- تفتازانی، سعد الدین. (۱۴۱۶). *مختصر المعانی*. قم: دار الفکر.
- دهخدا، علی اکبر. (۱۳۷۷). *لغت‌نامه*. زیر نظر محمد معین و سید جعفر شهیدی. تهران: موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.

عرب یوسف آبادی، عبدالباسط و فرشته افضلی. (۱۳۹۷). «بررسی سازوکارهای حسن تعبیر در ترجمه تابوهای رمان الهوی از هیفا بیطار». **پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی**. د ۸، ش ۱۹. صص ۸۰-۵۷.

قزوینی، خطیب. (۲۰۰۹م). **الایضاح فی العلوم البلاغیه**. بیروت: المكتبة العصرية.

کیبیری، قاسم. (۱۳۷۹). **اصول و روش ترجمه**. تهران: رهنما

گنجیان خناری، علی. (۱۳۹۷). «واکاوی چالش‌های ترجمه ادبی: بررسی تحلیلی نوع متن، اجزای متن و چالش خواننده». **پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی**. د ۸، ش ۱۸. صص ۱۱۴-۹۵.

المنجد فی اللغة العربیة المعاصرة. (۲۰۰۱م). بیروت: دارالمشرق.

ناظمیان، رضا. (۱۳۹۳). **فرهنگ امثال و تعابیر**. تهران: فرهنگ معاصر.

ناظمیان، رضا و زهره قربانی. (۱۳۹۲). «از تعدیل تا معادل‌یابی». **پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی**. س ۳، ش ۹. صص ۱۰۲-۸۵.

نیومارک، پیترو. (۱۳۷۲). **دوره آموزش فنون ترجمه**. ترجمه منصور فهیم و سعید سبزیان. تهران: رهنما.

<https://aawsat.com>

<https://www.addustour.com>

www.ahram.org

fa.alalam.ir

<https://alarab.co.uk>

<https://www.alghad.com>

<https://www.alittihad.ae>

www.aljazeera.net

www.alhayat.com

www.alkawthartv.com

<https://www.almaaref.org>

<https://www.elwatannews.com>

<https://baztab.news>

<https://www.entekhab.ir/>
<https://www.isna.ir>
www.irna.ir
<http://www.jahannews.com>
www.khamenei.ir
<https://www.mashreghnews.ir/news>
<http://www.president.ir>
[raya.com](http://www.raya.com)
<https://www.tabnak.ir/fa/news/>
<https://fa.wikipedia.org/wiki>
<https://farsi.khamenei.ir>
www.youm7.com

